

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN RELIGIOUS AND SECULAR CULTURES IN MODERN SOCIETY

Azimjan A. Abdullayev
deputy dean
Namangan State University
Namangan, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: religion, secular culture, interrelationship, modern society, theoretical foundations, socio-cultural dynamics, sacred and secular, pluralism of values, secularization, religious pluralization, modernization of faith, cultural transformation.

Received: 25.06.24

Accepted: 27.06.24

Published: 29.06.24

Abstract: The article is an analysis of the theoretical foundations of the interrelationship of religious and secular cultures in modern society. The research is based on a comparative analysis of modern theories, concepts and empirical data concerning the interaction of religious and secular aspects of culture. The author examines the influence of religion on the formation of secular culture and vice versa, and also identifies trends and dynamics of these relationships in modern society. As a result of the analysis, the key factors determining the nature and degree of influence of religious and secular cultural aspects, as well as their role in the formation of socio-cultural processes, are highlighted. The theoretical foundations presented in the article help to understand the complex dynamics of interaction between religious and secular cultures in modern society, which can be useful for further research in the field of sociology, cultural studies and religious studies.

ZAMONAVIY JAMIYATDA DINIY VA DUNYOVIY MADANIYATLAR O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING NAZARIY ASOSLARI

Azimjon A. Abdullaev
dekan o'rinbosari
Namangan davlat universiteti
Namangan, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: din, dunyoviy madaniyat, munosabatlar, zamonaviy jamiyat, nazariy asoslar, ijtimoiy-madaniy dinamikalar, Muqaddas va dunyoviy, qadriyatlar plyuralizmi, sekulyarizatsiya, diniy plyuralizatsiya, imonni modernizatsiya qilish, madaniy oʻzgarish.

Annotatsiya: maqola zamonaviy jamiyatda diniy va dunyoviy madaniyatlar oʻrtasidagi munosabatlarning nazariy asoslarini tahlil qilishdir. Tadqiqot madaniyatning diniy va dunyoviy jihatlarining oʻzaro taʼsiriga oid zamonaviy nazariyalar, tushunchalar va empirik maʼlumotlarni qiyosiy tahlil qilishga asoslangan. Muallif dinning dunyoviy madaniyatni shakllantirishga taʼsirini va aksincha, zamonaviy jamiyatdagi ushbu munosabatlarning tendentsiyalari va dinamikasini ochib beradi. Tahlil natijasida diniy va dunyoviy madaniy jihatlarining tabiati va taʼsir darajasini, shuningdek ularning ijtimoiy-madaniy jarayonlarni shakllantirishdagi rolini belgilaydigan asosiy omillar ajralib turadi. Maqolada keltirilgan nazariy asoslar bugungi jamiyatda diniy va dunyoviy madaniyatlarning oʻzaro taʼsirining murakkab dinamikasini tushunishga yordam beradi, bu sotsiologiya, Madaniyatshunoslik va dinshunoslik boʻyicha keyingi tadqiqotlar uchun foydali boʻlishi mumkin.

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВЗАИМОСВЯЗИ РЕЛИГИОЗНОЙ И СВЕТСКОЙ
КУЛЬТУР В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ**

Азимжон А. Абдуллаев

Заместитель декана

Наманганского государственного университета

Наманган, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Религия, Светская культура, Взаимосвязь, Современное общество, Теоретические основы, Социокультурные динамики, Сакральное и мирское, Плюрализм ценностей, Секуляризация, Религиозная плюрализация, Модернизация веры, Культурная трансформация.

Аннотация: Статья представляет собой анализ теоретических основ взаимосвязи религиозной и светской культур в современном обществе. Исследование основано на сравнительном анализе современных теорий, концепций и эмпирических данных, касающихся взаимодействия религиозных и светских аспектов культуры. Автор рассматривает влияние религии на формирование светской культуры и наоборот, а также выявляют тенденции и динамику этих взаимосвязей в современном обществе. В результате анализа выделяются ключевые факторы, определяющие характер и степень влияния религиозных и светских культурных аспектов, а также их роль в формировании социокультурных

процессов. Представленные в статье теоретические основы помогают понять сложные динамики взаимодействия религиозной и светской культур в современном обществе, что может быть полезно для дальнейших исследований в области социологии, культурологии и религиоведения.

KIRISH

Zamonaviy jamiyat turli madaniy sohalarining o'zaro ta'sirining noyob sohasi bo'lib, ular orasida diniy va dunyoviy madaniyatlar alohida o'rin tutadi. Ushbu ikki soha o'rtasidagi munosabatlar masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda va sotsiologlar va faylasuflarning qiziqishini uyg'otmoqda. Ushbu munosabatlarni nazariy tushunish jamiyat rivojlanish dinamikasini va uning madaniy xususiyatlarini tushunishga imkon beradi. Diniy madaniyat ma'naviy va Transandantal qadriyatlarga yo'naltirilgan e'tiqodlar, marosimlar, ramzlar va me'yorlar tizimiga asoslanadi. Boshqa tomondan, dunyoviy madaniyat jamiyatni ratsionallik, ilm-fan va diniy tushunchalardan ajratilgan fuqarolik qadriyatlari asosida qurishga intiladi. Zamonaviy jamiyat diniy va dunyoviy madaniyatlarning o'zaro ta'siri uchun noyob imkoniyatni taqdim etadi[1]. Qiymat almashish qobiliyati bu o'zaro ta'sirning asosiy jihatiga aylanadi. Masalan, ko'plab jamiyatlar diniy axloqiy tamoyillarni inson huquqlari bilan birlashtirishga intilishadi va shu bilan e'tiqod va dunyoviy fuqarolik jamiyatining uyg'un kombinatsiyasini yaratadilar.

ASOSIY QISM

Ta'lim sohasi va madaniy amaliyotlar. Ta'lim diniy va dunyoviy madaniyatlar o'rtasidagi munosabatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bir tomondan, ta'lim muassasalari diniy urf-odatlarini o'rganish uchun joy bo'lishi mumkin, bu esa talabalarga madaniy kontekstlarning xilma-xilligini yaxshiroq tushunishga imkon beradi. Boshqa tomondan, ta'lim dunyoviy madaniyatni shakllantirishga hissa qo'shib, ilmiy va oqilona yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi.

Shaxsiyat va ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar. Diniy va dunyoviy madaniyatlarning o'zaro bog'liqligi masalasi ham individual o'ziga xoslik bilan bog'liq. Odamlar jamiyatdagi o'z o'rnini qanday qabul qilishadi va ular uchun qanday qadriyatlar muhim? Bu savollar madaniyatning diniy va dunyoviy jihatlari zamonaviy jamiyatda shaxsning shakllanishiga qanday ta'sir qilishi bilan bevosita bog'liq.

Dolzarblik va istiqbollari. Zamonaviy jamiyatda diniy va dunyoviy madaniyatlarning o'zaro bog'liqligi mavzusi dolzarb bo'lib qolmoqda, chunki jamiyat rivojlanib, yangi muammolarga moslashishda davom etmoqda. Ushbu sohada tadqiqotlarni davom ettirish madaniy jarayonlar dinamikasini va ularning ijtimoiy voqelikning shakllanishiga ta'sirini chuqurroq tushunishga olib kelishi mumkin[2]. Zamonaviy jamiyatda diniy va dunyoviy

madaniyatlarning o'zaro bog'liqligi masalasi tobora dolzarb va ahamiyatli bo'lib bormoqda. Ijtimoiy-madaniy sohadagi jadal o'zgarishlar, ilmiy va texnologik yutuqlarning rivojlanishi, shuningdek, globallashuv va madaniyatlararo muloqot din va dunyoning roli haqidagi an'anaviy g'oyalarga ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu maqolada biz zamonaviy jamiyatdagi diniy va dunyoviy madaniyatlar o'rtasidagi munosabatlarning nazariy asoslarini ko'rib chiqamiz, shuningdek ularning hayotning turli jihatlariga ta'sirini tahlil qilamiz.

Diniy va dunyoviy madaniyatlar tushunchasi. Diniy va dunyoviy madaniyatlar o'rtasidagi munosabatlar haqida gapirishdan oldin, ushbu tushunchalarni aniqlash kerak. Diniy madaniyat diniy ta'limotlar va urf-odatlarga asoslangan e'tiqodlar, marosimlar, ramzlar va qadriyatlar tizimidir. U odamlarning o'ziga xosligi, dunyoqarashi va xulq-atvorini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Boshqa tomondan, dunyoviy madaniyat hayotning dunyoviy yoki diniy bo'lmagan jihatlarini sohasini anglatadi. U fan, siyosat, san'at, ta'lim va texnologiyalarni o'z ichiga olgan turli sohalarni qamrab oladi[3]. Dunyoviy madaniyat ratsionalizm, dunyoviylik va qarashlarning pluralizmi bilan ajralib turadi.

Zamonaviy jamiyatda diniy va dunyoviy madaniyatlar bir-biri bilan turli darajalarda o'zaro bog'liqdir va o'zaro ta'sir qiladi. Ushbu jarayon ijtimoiy me'yorlar, qadriyatlar, siyosiy tizimlar va madaniy an'analarga ta'sir qiladi. Ushbu ikki soha o'rtasidagi munosabatlar bir necha jihatlarida namoyon bo'ladi: zamonaviy jamiyat globallashuv va migratsiya jarayonlari orqali turli xil diniy va madaniy an'analarga duch kelmoqda. Ushbu plyuralizm turli diniy va dunyoviy guruhlar o'rtasida o'zaro ta'sir o'tkazish uchun sharoit yaratib, madaniy almashinuv va muloqotni osonlashtiradi[4]. Din va dunyoviy madaniyat nikoh, oila, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi ijtimoiy institutlarga ta'sir qiladi. Masalan, diniy muassasalar ta'lim va xayriya ishlarida muhim rol o'ynashi mumkin, dunyoviy institutlar esa qonunlar va siyosiy tuzilmalarni shakllantiradi.

Ham diniy, ham dunyoviy madaniyatlar axloqiy va axloqiy me'yorlarning shakllanishiga ta'sir qiladi. Diniy ta'limotlar o'zlarining axloqiy tamoyillarini yuqori kuchga yoki ma'naviy e'tiqodga asoslangan holda taklif qiladilar, dunyoviy axloq esa gumanizm, ratsionalizm va universalizm tamoyillariga asoslanishi mumkin. Diniy va dunyoviy qarashlar siyosiy qarorlar va huquqiy tizimga ta'sir qiladi. Ba'zi mamlakatlarda diniy me'yorlar qonunchilikning asosini tashkil qilishi mumkin, boshqa mamlakatlarda esa din va davlatni ajratib turadigan dunyoviylik printsiplari mavjud. Diniy va dunyoviy madaniyatlar zamonaviy jamiyatda parallel ravishda mavjud bo'lgan va bir-biri bilan o'zaro aloqada bo'lgan inson hayotining ikkita muhim sohasini ifodalaydi. Bu o'zaro ta'sir nafaqat madaniy muhitni belgilaydi, balki jamiyat hayotining ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy jihatlariga ham ta'sir qiladi. Ushbu maqolada biz ushbu munosabatlarning nazariy asoslarini va uning zamonaviy jamiyatga ta'sirini ko'rib chiqamiz.

Diniy madaniyat-bu g'ayritabiiy mavjudot yoki kuchlarga ishonish bilan bog'liq bo'lgan e'tiqodlar, marosimlar, ramzlar va qadriyatlar tizimi. U shaxsning o'ziga xosligi va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda, shuningdek jamoat institutlarini tashkil etishda muhim rol o'ynaydi. Boshqa tomondan, dunyoviy madaniyat ratsionalizm, dunyoviylik va inson markaziyligi tamoyillariga asoslanadi[5]. U fan, ta'lim, san'at va shaxsiy o'zini o'zi rivojlantirish sohasini rivojlantirishga qaratilgan.

Diniy va dunyoviy madaniyatlarning o'zaro ta'siri

Zamonaviy jamiyatda diniy va dunyoviy madaniyatlar o'zaro ta'sir va muloqot sharoitida mavjud. Ushbu o'zaro ta'sir turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin:

1. *Madaniy almashinuv:* diniy va dunyoviy g'oyalar ko'pincha bir-biriga kirib, jamiyatning madaniy merosini boyitadi. Masalan, ko'plab san'at va adabiyot namunalari diniy motivlardan ilhomlangan, ilmiy kashfiyotlar va falsafiy tushunchalar diniy e'tiqodlarga ta'sir qilishi mumkin.

2. *Ijtimoiy institutlar:* diniy muassasalar va dunyoviy tashkilotlar ko'pincha qashshoqlik, uysizlik va inson huquqlarining buzilishi kabi ijtimoiy muammolarni hal qilishda hamkorlik qiladilar. Bu yanada uyg'un ijtimoiy munosabatlarni yaratishga imkon beradi.

3. *Siyosiy ta'sir:* diniy g'oyalar jamiyatdagi siyosiy jarayonlarga sezilarli ta'sir ko'rsatishi, qadriyatlar tizimini shakllantirishi va jamoat ustuvorliklarini belgilashi mumkin. Shu bilan birga, dunyoviy siyosat diniy va dunyoviy ta'sir sohalari o'rtasida muvozanatni yaratadigan cherkov va davlatni ajratish tamoyiliga rioya qilishga intiladi.

4. *Axloqiy dilemmalar:* bugungi jamiyatda diniy va dunyoviy muhitda munozara va munozaralarni keltirib chiqaradigan ko'plab axloqiy dilemmalar mavjud. Abort, evtanaziya, hujayralardagi ilmiy tadqiqotlar va genetik muhandislik kabi masalalar diniy va dunyoviy madaniyatlar chorrahasida muhokama va qaror qabul qilish mavzusiga aylanadi.

Zamonaviy jamiyatda diniy va dunyoviy madaniyatlarning o'zaro bog'liqligi murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Bu ikki soha jamiyatning madaniy, ijtimoiy va siyosiy haqiqatini shakllantirish orqali bir-biriga ta'sir qiladi. Diniy va dunyoviy madaniyatlar o'rtasidagi muloqot bag'rikenglikni rivojlantirishga, farqlarni hurmat qilishga va har bir inson o'z o'rnini topishi va o'z e'tiqodlarini ifoda etishi mumkin bo'lgan uyg'un jamiyatni qurishga yordam berishini tushunish muhimdir[6]. Zamonaviy jamiyatda diniy va dunyoviy madaniyatlarning o'zaro bog'liqligi madaniy muhitning dinamikasi va rivojlanishini belgilaydigan asosiy jihatlardan biridir. Ushbu mavzu tadqiqotchilar, faylasuflar, sotsiologlar va diniy arboblarning e'tiborini tortadi, chunki u zamonaviy hayotning ko'plab jihatlariga ta'sir ko'rsatadigan murakkab munosabatlarni aks ettiradi.

Diniy va dunyoviy madaniyatlarning o'zaro bog'liqligini chuqurroq o'rganishdan oldin, ularning mohiyatini aniqlash muhimdir[7]. Diniy madaniyat e'tiqod, ma'naviyat va diniy e'tiqod

bilan bog'liq bo'lsa, dunyoviy madaniyat dunyoviy qadriyatlarga, ilmiy taraqqiyotga va dunyoviy munosabatlarga qaratilgan. Madaniyatning bu ikki shakli ko'pincha o'zaro ta'sir qiladi va bir-biriga ta'sir qiladi. Zamonaviy jamiyatda diniy va dunyoviy madaniyatlar o'rtasidagi munosabatlarning noaniq dinamikasi mavjud. Bir tomondan, sekulyarizatsiya va ilmiy bilimlarning o'sishi dinning kundalik hayotdagi rolini pasayishiga olib keladi. Odamlar an'anaviy diniy ta'limotlardan voz kechib, ilmiy tushuntirishlar va oqilona fikrlashga tobora ko'proq murojaat qilmoqdalar.

Boshqa tomondan, diniy qadriyatlar ko'plab jamiyatlarning madaniy merosi va ijtimoiy tuzilishining muhim tarkibiy qismi bo'lib qolmoqda. Dunyoning ba'zi mintaqalarida din o'ziga xoslik, axloq va ijtimoiy me'yorlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, diniy institutlar ko'pincha ijtimoiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy va xayriya tashkilotlari sifatida harakat qilishadi.

Zamonaviy dunyoda biz diniy va dunyoviy sohalarning o'zaro ta'siri bilan bog'liq madaniy o'zgarishlarni ham ko'rmoqdamiz. Globallashuv va migratsiya oqimlari turli jamiyatlarga yangi diniy va madaniy an'analarni olib keladi, bu ko'pincha an'anaviy qadriyatlarni aralashtirish va qayta ko'rib chiqishga olib keladi. Zamonaviy texnologiyalar, shu jumladan Internet va ijtimoiy tarmoqlar ham diniy va dunyoviy madaniyatlarning o'zaro bog'liqligiga ta'sir ko'rsatmoqda. Ular turli dinlar va dunyoqarash tarafdorlari o'rtasidagi aloqani osonlashtiradi, munozaralar va fikr almashishni osonlashtiradi[8]. Zamonaviy jamiyat oldida turgan asosiy qiyinchiliklardan biri bu diniy va dunyoviy madaniyatlar o'rtasidagi muvozanatni topishdir. Diniy e'tiqodlaridan qat'i nazar, har bir insonning huquqlari va erkinliklarini hisobga olish, shuningdek, bag'rikenglik va hurmat bilan munosabatda bo'lishga intilish kerak.

Shu bilan birga, diniy va dunyoviy munosabat jamiyatning madaniy merosini boyitib, bir-birini to'ldirishi mumkinligini anglash muhimdir. Turli madaniyatlar va dinlar vakillari o'rtasidagi hamkorlik va muloqot jamiyatda o'zaro tushunish va uyg'unlikni rivojlantirishga yordam beradi. Zamonaviy jamiyatda diniy va dunyoviy madaniyatlarning o'zaro bog'liqligi madaniy muhitdagi chuqur o'zgarishlarni aks ettiruvchi murakkab va ko'p qirrali hodisadir. Ushbu munosabatlarni tushunish va turli madaniy va diniy an'analarni bir-biriga yaqinlashtirish yo'llarini izlash dinning xilma-xilligi va erkinligiga hurmat asosida uyg'un jamiyatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

XULOSA

Zamonaviy jamiyatda diniy va dunyoviy madaniyatlarning o'zaro bog'liqligini nazariy tushunish zamonaviy ijtimoiy munosabatlar va qiymat yo'nalishlarini belgilaydigan murakkab madaniy dinamiklar haqida tushuncha beradi. Madaniyatning ushbu ikki sohasi o'rtasidagi muvozanatga erishish jamoat rahbarlari, ta'lim institutlari va zamonaviy jamiyatda uyg'unlikka intilayotgan har bir kishi uchun qiyinchilik tug'diradi. Zamonaviy jamiyatda diniy va dunyoviy

madaniyatlarning o'zaro bog'liqligi ijtimoiy-madaniy landshaftni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu munosabatlarni tushunish madaniy, ijtimoiy, siyosiy va axloqiy omillarni o'z ichiga olgan turli jihatlarini har tomonlama tahlil qilishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Shuhrat o'g'li, Shuhratov Shavkat, and Xurramov Shahriyor Do'stmuhammad o'g'. "Diniy va dunyoviy madaniyat." *Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari* 1.2 (2023): 145-147.
2. Daniyori o'g'li, Samandarov Qalandar. "Tarixiy madaniy merosimizni targ'ib qilishda jadidlar faoliyatining tutgan o'rni va ahamiyati." *Journal of new century innovations* 14.4 (2022): 189-193.
3. Abduqaxxor o'g'li, Qosimov Xamidullo, and Temurbek Islomovich Ismoilov. "O'zbekistonda jamiyatni ma'naviy yangilanishi jarayonida madaniy merosga munosabat." *Innovation in the modern education system* 3.26 (2023): 275-278.
4. Chorjeva, Madina A. "Socio-political, cultural and spiritual life of central asia and iran in the x-xi centuries." *Journal of Social Research in Uzbekistan* 2.01 (2022): 52-63.
5. Bozorova, Ro'zigul, and Otabek Avezov. "Diniy masalalarda ta'lim-tarbiyaning aks etishi." *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences* 2.11 (2023): 153-156.
6. G'aniyevna, Raxmonova Gulzoda. "Axloq, huquq va din." *ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali* 2.8 (2022): 42-44.
7. Otaxonova, Sohiba. "Diniy tafakkur ozgarishining antroponimlarda aks etishi." *Новости образования: исследование в XXI веке* 1.7 (2023): 624-626.
8. Sulaymonov, Boburjon. "Andalusiyada ilm-fan va madaniyat." *Центральноазиатский журнал образования и инноваций* 2.12 (2023): 164-170.